

УДК 330.142:338.45

Дубей Ю.В.

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І СТРУКТУРИ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Визначено процес організації оборотних активів, його принципи. Проаналізовано динаміку і структуру оборотних активів машинобудівних підприємств. Розкрито джерела відтворення оборотних активів. Обґрунтовано напрями удосконалення управління оборотними активами.

Ключові слова: оборотні активи, капітал, власний, машинобудівне промислове підприємство, відтворення, організація

The process of organization of current assets and its principles are defined. The dynamics and structure of current assets of machine-building enterprises is analyzed. The sources of renewing the current assets are discovered. The directions for improvement of current assets management are based.

Keywords: current assets, capital, equity, machine-building industrial plant, renewing, organization

Машинобудівний сектор є єдиним постачальником капітальних ресурсів на підприємства інших галузей національної економіки, забезпечуючи будь-яке виробництво машинами та обладнанням, а населення - предметами споживання. Сьогодні неможливо уявити собі сферу людського життя, в якій тим чи іншим чином не використовувалася би продукція галузей машинобудування. Від ступеня розвиненості машинобудування, в кінцевому підсумку, залежить стійкість і ефективність розвитку інших секторів і всієї економіки в цілому [1, с. 86]. Переважну частину активів машинобудівних підприємств становлять оборотні активи.

Кириченко Д. акцентує увагу на тому, що підприємства машинобудування активно впроваджують інструменти і філософію систем «ощадливе виробництво» і «шість сигм», кайдзен, основною метою використання яких є організація функціонування з мінімальними вкладеннями ресурсів як в основні, так і в оборотні кошти, із дотриманням високого рівня якості вироблюваної продукції [2, с. 94]. Пропозиції Прушківської Е., Богми О. стосуються створення кластеру енергетичного машинобудування у Запорізькій обл. із метою проведення комплексної заміни застарілого обладнання у секторі виробництва й передачі електроенергії, проведення заходів з модернізації й реконструкції підприємств промислового сектору регіону, а також житлово-комунального господарства [3, с. 28]. Погоджуємося з Мордвінцевою Т., Чалою К., що наявність у підприємства достатніх оборотних коштів є необхідною передумовою його нормального функціонування [4, с. 220]. Управління оборотними коштами полягає в забезпеченні безперервності процесу виробництва і реалізації продукції з оптимальним розміром оборотних коштів.

Єршова Н. акцентує увагу, що одним із основних негативних факторів, характерних практично для всіх промислових підприємств, є нестача власних оборотних коштів [5, с. 69]. І хоча загальна забезпеченість підприємств всіх галузей промисловості власними оборотними коштами останні роки має позитивну динаміку, вона не достатня. Єфремова Н., Золотарьова О., Недашківська К. пропонують шляхи формування ефективної системи управління оборотними коштами: спостереження і постійний контроль за фактичним рівнем оборотних коштів; діагностика відхилень елементів оборотних коштів від запланованого рівня; виявлення внутрішньовиробничих і внутрішньогосподарських резервів підвищення ефективності використання оборотних коштів; забезпечення керівництва підприємства, підрозділів і функціональних служб достатньою інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та оперативного регулювання процесу трансформації елементів оборотних коштів; розрахунок і врахування нормативів оборотних коштів (виробничих, збутових та грошових ресурсів) [6, с. 143].

Здійснюючи управління оборотними активами на будь-якому підприємстві, варто значну увагу приділити вибору оптимального рівня і раціональної структури даних активів з урахуванням специфіки діяльності кожного підприємства та впливом різного роду факторів [7, с.103]. З огляду на викладене вище, актуальним і недостатньо вирішеним науковим завданням є ідентифікація особливостей складу, структури оборотних коштів машинобудівних підприємств з метою їх раціональної організації.

Метою статті є визначення специфічності оборотних активів машинобудівних підприємств для ефективного управління ними.

Ефективність організації та управління оборотними коштами підприємства залежить від рівня організаційності та узгодженості процесів аналізу оборотних коштів підприємства в попередньому періоді, планування оборотних коштів, контролю за виконанням планів та прийняттям управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання оборотних коштів [8, с.151].

Сформована в даний час система організації оборотних активів побудована на таких принципах:

по-перше, визначення планової потреби і розміщення оборотних активів по окремих елементах і підрозділах - розрахунок оптимальної потреби оборотних активів, що забезпечила би безперервність процесу виробництва, виконання планових завдань при ритмічній роботі (розробка довгострокових діючих норм і щорічних нормативів);

по-друге, коригування розрахованих і діючих нормативів з урахуванням мінливих умов господарювання (зміна обсягу виробництва, ціни використовуваних сировини і матеріалів, паливних і енергетичних ресурсів, постачальників і споживачів, форм застосування розрахунків);

по-третє, наявність раціональної системи фінансування оборотних активів - формування оборотних активів за рахунок власних ресурсів і позикових коштів у розмірах, що забезпечують нормальний фінансовий стан підприємства;

по-четверте, контроль за раціональним розміщенням і використанням оборотних активів - проведення аналізу ефективності кругообігу використання коштів із метою прискорення їхньої оборотності.

Потреба в оборотному капіталі залежить від таких чинників: розмір грошових надходжень, витрат на різні види діяльності, часовий розрив між витратами та надходженнями, ефективність управління дебіторською та кредиторською заборгованістю тощо. До факторів, що впливають на структуру оборотних активів, відносять: вид діяльності підприємства; галузь, в якій функціонує підприємство; особливості та тривалість операційного циклу; трудомісткість та матеріаломісткість продукції; форми розрахунків, що застосовує підприємство; відстань до споживачів продукції та постачальників сировини тощо.

У табл. 1 наведено склад і структуру оборотних коштів промислових підприємств станом на 01.01.2011 р. і на 30.09.2011 р. Протягом досліджуваного періоду машинобудівні підприємства мали більшу питому вагу оборотних активів в запасах товарно-матеріальних цінностей (відповідно 33,5% і 39,09%) порівняно з промисловими (відповідно 25,58% і 26,50%). Серед машинобудівних підприємств за вказаними показником найбільша питома вага приходилася на підприємства, які спеціалізуються на виробництві машин та устаткування (відповідно 37,10% і 44,54%), найменша – на підприємства, що виробляють транспортні засоби та устаткування (відповідно 30,54% і 35,26%). Машинобудівні підприємства протягом аналізованого періоду мали меншу частку дебіторської заборгованості у структурі оборотних активів (відповідно 52,05% і 49,06%) порівняно з промисловими (відповідно 64,86% і 63,27%).

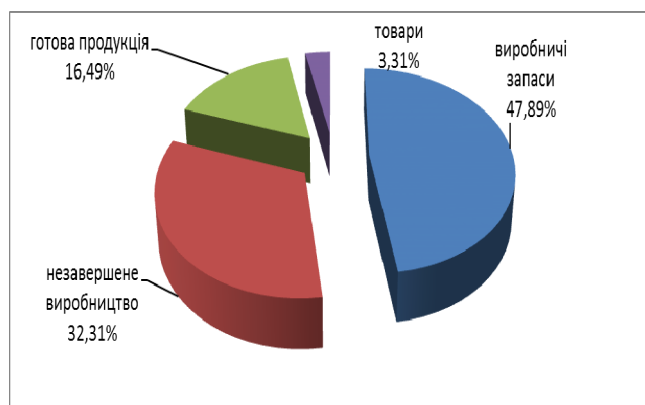
Таблиця 1

Склад і структура оборотних коштів промислових підприємств (побудовано за даними [1])

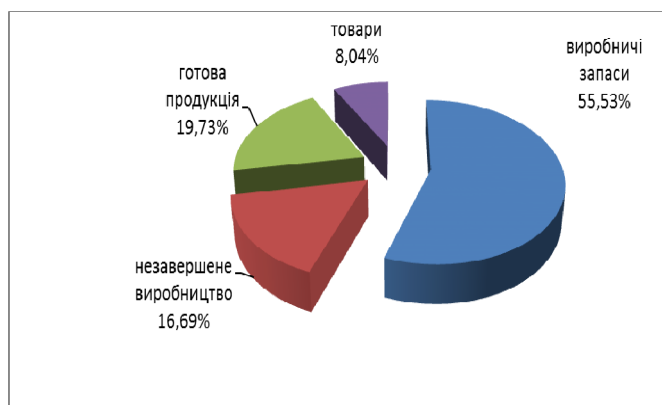
Назва галузі	Оборотні активи-всього		запаси		дебіторська заборгованість		у тому числі				грошові кошти		інші оборотні активи	
	Млн грн	Струк-тура, %	Млн грн	Струк-тура, %	Млн грн	Струк-тура, %	Млн грн	Струк-тура, %	Млн грн	Струк-тура, %	Млн грн	Струк-тура, %	Млн грн	Струк-тура, %
станом на 01.01.2011 р.														
Промисловість	582926	100	149089	25,58	378103	64,86	10110	1,73	29933	5,13	15692	2,69		
У т.ч. машинобудування, виробництво:	89968	100	30135	33,50	46832	52,05	3414,7	3,80	7286,5	8,10	2299,9	2,56		
машин та устаткування	34339	100	12741	37,10	16940	49,33	1381,8	4,02	2621,3	7,63	653,9	1,90		
електричного, електронного та оптичного устаткування	16769	100	5527,9	32,96	8748,7	52,17	301,8	1,80	1558,9	9,30	632	3,77		
транспортних засобів та устаткування	38860	100	11866	30,54	21142	54,41	1731,1	4,45	3106,3	7,99	1014	2,61		
станом на 30.09.2011 р.														
Промисловість	651437	100	172618,6	26,50	412175,5	63,27	10863,5	1,67	38864,2	5,97	16915,2	2,60		
У т.ч. машинобудування, виробництво:	99450,8	100	38877,4	39,09	48794,1	49,06	3182,4	3,20	5924,1	5,96	2672,8	2,69		
машин та устаткування	37853	100	16861,3	44,54	16363,4	43,23	1187	3,14	2539,2	6,71	902,1	2,38		
електричного, електронного та оптичного устаткування	18716,9	100	6897,5	36,85	9734	52,01	149,4	0,80	1384,6	7,40	551,4	2,95		
транспортних засобів та устаткування	42880,9	100	15118,6	35,26	22696,7	52,93	1846	4,30	2000,3	4,66	1219,3	2,84		

Серед машинобудівних підприємств за вказаним показником найменша питома вага приходилася на підприємства, які спеціалізуються на виробництві машин та устаткування (відповідно 49,33% і 43,23%), найбільша – на підприємства, що виробляють транспортні засоби та устаткування (відповідно 54,41% і 52,93%). Машинобудівні підприємства мають більшу частку поточних фінансових інвестицій (відповідно 3,8% і 3,2%) порівняно з промисловими (1,73% і 1,67%), а також грошових коштів: машинобудівні – 8,1% і 5,96%, промислові – 5,13% і 5,97%.

Питома вага інших оборотних активів у структурі активів коливається приблизно на одному рівні – 2,5%. Станом на 01.01.2011 р. (рис. 1-2) виробничі запаси є найбільш вагомою статтею запасів товарно-матеріальних цінностей промислових підприємств (55,53%) і машинобудівних підприємств (47,89%), але машинобудівні підприємства мають також значну вагу незавершеного виробництва (32,31%) порівняно з промисловими (16,69%). Частка готової продукції машинобудівних підприємств (16,49%) незначно менша порівняно з промисловими (19,73%).

Рис.1. Структура запасів машинобудівних підприємств станом на 01.01.2011 р.

Рис.2. Структура запасів промислових підприємств станом на 01.01.2011 р.

У табл. 2 наведено динаміку питомої ваги підприємств машинобудування у оборотних активах промисловості. Протягом 9 міс. 2011 р. загалом вона незначно скоротилася – із 15,43% до 15,27%. Найбільша частка приходить на поточні фінансові інвестиції – відповідно 33,78% і 29,29% на початок і кінець аналізованого періоду, найменша – на дебіторську заборгованість – відповідно 12,39% і 11,84%. За внеском у обсяг активів промислових підприємств підгалузі машинобудування ранжуються таким чином: виробництво транспортних засобів та устаткування, виробництво машин і устаткування, виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування. Протягом аналізованого періоду величина власного оборотного капіталу машинобудівних підприємств зросла з до 21542,9 млн. (табл. 3).

Станом на 01.01.2011 р. величина короткострокових кредитів, отриманих промисловими підприємствами (73981 млн. грн.) перевищувала розмір власного оборотного капіталу (44804,8 млн. грн.). Частка короткострокових кредитів у ВОК машинобудівних підприємств за 9 міс. 2011 р. скоротилася з 72,29% до 52,22% і є меншою порівняно з промисловими підприємствами. Серед машинобудівних підприємств найбільшу роль короткострокові кредити грають для відтворення оборотних активів підприємств, що займаються виробництвом транспортних засобів та устаткування – їх частка у ВОК становить відповідно 113,57% і 67,09%.

ФІНАНСИ ГАЛУЗІ ТА ПІДПРИЄМСТВА

Таблиця 2

Питома вага підприємств машинобудування у оборотних активах промисловості

Статті оборотних активів	Дата	Галузь національної економіки			
		Машинобудування, всього	у т.ч. , виробництво:		
			машин та устаткування	електричного, електронного та оптичного устаткування	транспортних засобів та устаткування
Оборотні активи-всього, у т.ч.	01.01.11	15,43	5,89	2,88	6,67
	30.09.11	15,27	5,81	2,87	6,58
запаси	01.01.11	20,21	8,55	3,71	7,96
	30.09.11	22,52	9,77	4	8,76
дебіторська заборгованість	01.01.11	12,39	4,48	2,31	5,59
	30.09.11	11,84	3,97	2,36	5,51
поточні фінансові інвестиції	01.01.11	33,78	13,67	2,99	17,12
	30.09.11	29,29	10,93	1,38	16,99
грошові кошти	01.01.11	24,34	8,76	5,21	10,38
	30.09.11	15,24	6,53	3,56	5,15
інші оборотні активи	01.01.11	14,66	4,17	4,03	6,46
	30.09.11	15,8	5,33	3,26	7,21

Таблиця 3

Динаміка джерел відтворення оборотних активів промислових підприємств

Статті оборотних активів	Дата	Галузь національної економіки				
		Промисловість	у т.ч. машинобудування			
			всього	у т.ч. виробництво:		
				машин та устаткування	електричного, електронного та оптичного устаткування	транспортних засобів та устаткування
Поточні зобов'язання, млн. грн.	01.01.11	538121,2	72527,5	25302,6	13808,1	33416,8
	30.09.11	574005,3	77907,9	27963,6	14632,3	35312
Власний оборотний капітал (ВОК), млн. грн.	01.01.11	44804,8	17440,5	9036,4	2960,9	5443,2
	30.09.11	77431,7	21542,9	9889,4	4084,6	7568,9
Короткострокові кредити банків, млн. грн.	01.01.11	73981	12608,4	4119	2307,6	6181,8
	30.09.11	60035,3	11249,5	3990,1	2181,1	5078,3
Частка короткострокових кредитів у ВОК, %	01.01.11	165,12	72,29	45,58	77,94	113,57
	30.09.11	77,53	52,22	40,35	53,4	67,09

На основі проведеного дослідження отримано такі наукові висновки.

1. Оборотні активи машинобудівних підприємств становлять майже сьому частину оборотних коштів промисловості. Статті оборотних активів машинобудівних підприємств і промислових підприємств за питомою вагою ранжуються у такій послідовності: дебіторська заборгованість, оборотні активи в запасах товарно-матеріальних цінностей, грошові кошти, поточні фінансові інвестиції. Утім машинобудівельні підприємства мають меншу частку дебіторської заборгованості за рахунок зростання частки запасів товарно-матеріальних цінностей, поточних фінансових інвестицій і грошових коштів. У цілому структура оборотних коштів машинобудівних підприємств є більш раціональною порівняно з промисловими. У структурі запасів машинобудівних і промислових підприємств найбільшу роль відіграють виробничі запаси, утім для машинобудівних підприємств притаманна висока питома вага незавершеного виробництва.

2. Позитивною тенденцією для машинобудівних і промислових підприємств є зростання протягом 9 міс. 2011 р. величини власного оборотного капіталу, скорочення обсягу короткострокових кредитів та їх частки у власному оборотному капіталі, негативною тенденцією є зростання дебіторської і кредиторської заборгованості.

3. Специфіка структури оборотних активів машинобудівних підприємств вимагає удосконалення підходів: до нормування виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції, до надання комерційних кредитів і управління дебіторською заборгованістю, оптимізації залишків грошових коштів і поточних фінансових інвестицій.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є обґрунтування механізмів управління відтворенням та оптимізацією оборотних активів машинобудівних підприємств.

Література

1. Півень А.І. Фактори кризового стану підприємств машинобудівної галузі [Текст] / А. І. Півень // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. - 2009. - № 4 (8). - С.85-96.
2. Кириченко Д.О. Інструменти вдосконалення виробництва на підприємствах машинобудування [Текст] / Д.О. Кириченко // Проблеми економіки. - 2010. - № 4. - С.92-97.
3. Прушківська Е.В. Аналіз найбільш перспективних для створення на території запорізького регіону кластерів / Е. В. Прушківська, О.С. Богма // Економічний вісник НГУ. - 2007. - № 2. - С. 26-31.
4. Мордвінцева Т.В. Підвищення ефективності використання оборотних активів за рахунок введення процедур інвентаризації виробничих запасів [Текст] / Т.В. Мордвінцева, К.С. Чала // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. - 2011. - №1. - С.219-222.
5. Єршова Н.Ю. Оцінка стану підприємств промисловості на основі статистичного аналізу [Текст] / Н.Ю. Єршова // Вісник Харківського національного університету. - 2008. - № 802. - С.68-71.
6. Єфремова Н. Напрями побудови ефективної системи управління оборотними коштами підприємства [Текст] / Н. Єфремова, О. Золотарьова, К. Недашківська // Економічний аналіз. - 2011. - Вип. 8. - Ч. 2. - С.141-145.
7. Ковальчук Н.О. Особливості управління оборотними активами на вітчизняних підприємствах [Текст] / Н.О. Ковальчук // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. - 2011. - Вип. 1 (20). - С.99-106.
8. Шурпенкова Р. К. Сутність та основи організації аналізу оборотних коштів [Текст] / Р. К. Шурпенкова, О. Й. Іваньчук // Вісник Запорізького національного університету. - 2010. - №3(7). - С.150-154.
9. Оборотні активи за видами промислової діяльності станом на 30 вересня 2011 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>
10. Оборотні активи в запасах товарно-матеріальних цінностей за видами промислової діяльності станом на 30 вересня 2011 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/fin/oaktuvu/oa_ztm_pr/oa_ztm_pr_u/oa_ztm_pr_3_11_u.htm>

Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Швецем В.Я., 15.02.2012 р.

Надійшла до редакції
18.02.2012 р.